

KIZZUWATNA'LI MAŞTİGGA'YA AİT RİTÜEL METİNLER ÜZERİNE*

Esmâ REYHAN

Hitit Devlet Arşivi'nde büyü ile ilgili çok sayıdaki ritüel metinler, Hitit toplumunda büyüün önemi ve günlük hayatta büyük bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Büyü, birine zarar vermek ya da onu zarardan korumak için, çeşitli majik araçlarla bir takım güçleri kullanarak, doğayı ve doğa yasalarını etkileme amacı güden uygulamalardır. Büyü ile ilgili metinler, Hitit toplumunda, kötü bir nedene yönelik olarak "kara büyü"nün (kötü büyü), her türlü istenmeyen durumu uzaklaştırmak ve kötülükten korumak için ise "ak büyü"nün (iyi büyü) yapıldığını göstermektedir. Resmi bir kabul görmüş olan ak büyü, kraliyet ailesi de dahil olmak üzere toplumun her kesiminde uygulama alanı bulmuş, yapılması yasaklanan kara büyü ise yapanlara ölüm cezası verilecek derecede ağır bir suç olarak kabul edilmiştir¹.

Hitit Devleti'nde büyüün rolü Orta Hitit Dönemi'nden itibaren daha belirgin bir şekilde belgelenmektedir. Büyü kavramı, Hititlere, Anadolu'nun güneyinde ve güneydoğusunda Hurrice ve Luwice konuşulan bölgelerden, özellikle Kizzuwatna'dan gelmiştir². Kizzuwatna, M.Ö. 1400 yıllarında, Luwi-Hurri topluluklarının birlikte yaşadıkları bir bölgedir³. Bu ortak hayat özellikle dilsel ve kültürel

* "Kizzuwatna'lı Kadın Maštigga'ya Ait Ritüel Metinler" konulu doktora tezinden hazırlanmıştır.

¹ J. Friedrich, *Die Hethitischen Gesetze*, Leiden (1959) s.31, 77 ; § 44/b "Eğer bir kişiyi biri arındırırsa (ayinden) arta kalan şeyleri de yakma yerine götürsün. Eğer birinin ekin alanına ya da evine götürürse büyü(dür) (ve) kralın yargısı (altına gider)" ; §171 " Eğer özgür bir adam bir yılan öldürürse ve başka (bir) adamın adını söylerse bir mina gümüş versin ve eğer bir erkek köle ise o ölsün".

² A. Ünal, *The Role of Magic in the Ancient Anatolian Religions According to the Cuneiform Texts from Boğazköy- Hattuša*, *Essays on Anatolian Studies in the Second Millennium B.C.*, BMECCJ 3 Otto Harrassowitz, Wiesbaden (1988) s.65; Hantitaššu, *The Ritual of Hantitaššu from the City of Hurma Against Trouble Some Years*, Ankara (1996) s.9; M. Popko, *Religions of Asia Minor*, Warsaw (1995) s.107.

³ A. Kammenhuber, *Kizzuwatna/Kilikien. Die Arier im Vorderen Orient Heidelberg* (1968) s.102; V. Haas, *Geschichte der Hethitischen Religion*, Leiden - New York - Köln (1994) s.17.

sahada kendini hissettirmiştir. Ritüellerin büyük bir kısmı Kizzuwatna'daki Luwi-Hurri ortak kültürünün bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır⁴.

Büyük ile ilgili ritüeller, metinlerin giriş kısımlarında ve kolofonlarında, ^{LÚ}AZU 'kahin', ^{LÚ}HAL 'kahin', ^{LÚ}purapši "kahin", ^{LÚ}MUŞEN.DÜ "kahin, kuş yakalayıcı, (fal esnasında) kuş uçuşunu izleyen", ^{LÚ}A.ZU "erkek hekim", ^{LÚ}patili 'patili rahip', ^{LÚ}SANGA 'rahip' ve ^{LÚ}GUDU₁₂ 'melhemli rahip' unvanlı erkek görevliler ile ^{MUNUS}ŞU.GI 'yaşlı kadın, büyücü kadın', ^{MUNUS}haşaşa "yaşlı kadın, büyücü kadın" ^{MUNUS}SUHUR.LÁ "oda hizmetçisi kadın, hizmetçi kadın", ^{MUNUS}haşnupala 'ebe', ^{MUNUS}ŞA.ZU "ebe", ^{MUNUS}A.ZU "kadın hekim", ^{MUNUS}katra "tapınak görevlisi kadın", ^{MUNUS}É.DINGIR^{LM} "tapınak görevlisi kadın" gibi unvanlar taşıyan kadın görevliler⁵ tarafından icra edilmektedir.

Hitit kaynaklarında, bu görevlilerden ^{MUNUS}ŞU.GI "yaşlı kadın, büyücü kadın" unvanı taşıyan Kizzuwatna'lı Maštigga tarafından çok çeşitli konularda düzenlenen ritüeller ele geçmiştir. İlk olarak F. Hrozny⁶ ve sonra L.J. Rost⁷, bu ritüellerden sadece konusu 'aile içi kavgalara karşı yapılan ritüel' olan metin ve nüshaları üzerinde çalışmıştır. Laroche, kataloğunda, Maštigga'ya ait tüm metinleri CTH 404 (Rituel de Maštigga, contre les dissensions familiales/ Maštigga'nın aile içi kavgalara karşı ritüeli), CTH 405 (Rituel de Maštigga, au sujet d'un crime/ Maštigga'nın cinayetle ilgili ritüeli), CTH 454 (Rituel d'expiation d'un meurtre (?)/ kefaret ritüeli) katalog numaraları altında toplamıştır (Tablo 1). Daha sonra Hoffner ise, Maštigga'ya ait bu metinlerle birlikte henüz yayınlanmamış olan metinleri CHT 404, CHT 405, CHT 454 katalog numaraları ile vermiştir (Tablo 2).

⁴ A. Kammenhuber, Kizzuwatna/Kilikien, Die Arier im Vorderen Orient Heidelberg (1968) s. 102 ; G. Wilhelm, Hurritische und luwische Riten aus Kizzuwatna, AOATS 3 Neukirchen-Vluyn (1974) s.5-7.

⁵ O. R. Gurney, Some Aspect of Hittite Religion, London (1970) s.45-46; P. Daddi, Mestieri, professioni e dignità nell'Anatolia itita, Roma (1982); V. Haas, Geschichte der Religion, Leiden – New York – Köln (1994) s.888; G. Torri, Itita : Bove, "Madre del brulicare di Formiche" Alcune Osservazioni sul Rituale di Maštigga (KUB 58.79), SEL 15, Verona (1998) s.56.

⁶ Hethitische Keilschrifttexte aus Boghazköi in Umschrift, Übersetzung und Kommentar, BoST 3, Leipzig 1919.

⁷ MIO I, Berlin 1953. Bkz. dn. 11.

Maştigga ritüelleri üzerine yaptığımız kapsamlı çalışmamız içerisinde⁸, söz konusu metin ve fragmanlar üzerindeki incelemelerimiz, bu ritüellerin önce konuları bakımından gruplandırılmasının, yeni metin ve fragmanların ilavesiyle bütün metinlerin yeniden değerlendirilmesinin ve bu metin gruplarının yeniden düzenlenmesinin gerektiğini ortaya koymuştur. Bu yazımızda, Maştigga'ya ait bugüne kadar ele geçen ritüellere ait metin ve fragmanlar üzerinde yaptığımız bir “metin çalışması” sunulacaktır.

Maştigga'ya ait bütün ritüel metinler üzerinde yaptığımız gruplama çalışmasında, öncelikle, Laroche'un kataloğunda (Tablo 1), Maştigga'nın aile içi kavgalara karşı yaptığı ritüelin 3. versiyonu olarak kabul edilen metnin (KBo 24.1 + KUB 32.113), aşağıda belirttiğimiz hususlar doğrultusunda ayrı bir ritüel olduğunu düşünmekteyiz;

I- 1) Maştigga'nın aile içi kavgalara karşı yaptığı ritüelde “**iki kurban sahibi**” (II *BE-EL SÍSKUR*) bulunmaktadır. Bu kişiler metnin (KBo 39.8) başlangıcında ve kolofonunda belirtildiği gibi “baba-oğul”, “karı-koca” ve “erkek kardeş-kız kardeş”tir. Ritüelin amacı, metnin giriş kısmında ve kolofonunda özellikle belirtildiği gibi kavga etmiş olan aile bireylerini “**barıştırmak**”tır:

I 3 nu-uš ták-ša-an ku-ua-pí an-da ti-it-ta-nu-mi⁹
3 **onları birlikte iken barıştıracam**.....

2) iki kurban sahibinin, kavga sırasında birbirlerine söyledikleri “**kötü sözler**”in “bir daha geri dönemeyeceği şekilde onlardan uzaklaştırılması” gerekmektedir. İki kurban sahibini barıştırmak ve bir daha kavga etmelerini önlemek ancak bu uygulama ile mümkündür. Bu metinde geçen (KBo 39.8);

II 31 i-da-a-la-u-e-eš-ua-kán hu-u-ur-ta-a-uš pa-ra-a al-la-pa-aḥ-te-en
31 “**kötü lanetleri tükürdünüz**”

⁸ E. Reyhan, Kizzuwatna'lı Kadın Maştigga'ya ait Ritüel Metinler, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ankara 2002.

⁹ takšan (adverb) “ –in ortasında, birlikte, beraber” (J. Friedrich, HW (1952) s.204; J. Tischler, HEG Lief. 8 (1991) s.43; kuḫapí (adverb) “nereye, neredede; ne zaman, iken ... ince” (J. Friedrich, a.g.e. s.12; J. Tischler, a.g.e. Lief. 4 (1983) s.369; anda tittanu- “barıştırmak” bk. J. Friedrich, HW (1952) s.225.

II 48 <II> BE-EL SÍSKUR i-da-a-[(la-u-e-eš)] ħu-ur-ta-uš QA-
TAM-MA

49 li-e u-u[(a-an)]-zi

48 <iki> kurban sahibi *kötü lanetleri* aynı şekilde
49 görmesinler.

III 7 i-da-a-lu-uš la-a-la-aš QA-TAM-MA tu-e-ik-ki li-e pa-iz-zi
7 *kötü diller* aynı şekilde (iki kurban sahibinin) vücuduna
gitmesin.

III 11 [(kar-ap-du-ua pít-ti-ja)]-al-li-iš GİR-aš i-da-a-lu-un
EME-an

11 hızlı ayak *kötü dili* yukarı kaldırsın.

IV 19kat-ta-ua-ra-aš-ma-aš-kán ua-ar-ša-an

20 e-eš-tu i-da-a-lu ud-da-a-ar KAxU-aš EME-aš

19 “ağız (ve) dilin *kötü sözleri* de

20 sizden silinmiş olsun”.

şeklindeki ifadeler, yaşlı kadının aile bireylerini barıştırmak için “kötü, lanetli, acı sözleri, kötü lanetleri” (ħurtauš EME^{II.A}, idaluš lalaš, mantallieš EME^{II.A}-eš, idalun EME-an, idalauēš ħurtauš, idalu uttar) onlardan uzaklaştırma gayretleridir. Bu kötü sözler kurban sahiplerinden uzaklaşsın ve asla geri dönmesin. Onlar da bir daha kavga etmesinler.

3) Ritüelin amacına ulaşması, metinde geçen işlemlerin de gösterdiği gibi, ritüel boyunca **iki kurban sahibinin bir arada olmasına ve yapılan bütün işlemlerin ikisine birlikte uygulanmasına** bağlıdır (KBo 39.8);

a) ellerini koymak (dokunmak) (QATAM dai-) : İki kurban sahibi, yaşlı kadının kendilerine uzattığı kurban malzemelerine ellerini koymaktadırlar (I 19-21, III 50-51 III 56-57) :

III 50 [n]u A-NA II BE-EL SÍSKUR pa-ra-a e-ep-zi n[(u-uš-ša-an)]

51 QA-TAM ti-an-zi

50 iki kurban sahibine uzatır ve onun üzerine

51 (onlar) ellerini koyarlar.....

b) ayaklarının önüne koymak (GİR^{HLA} píran katta dai-): Ritüel malzemeleri, iki kurban sahibinin ayaklarının önüne koyulmaktadır (I 27-29, IV 9-10):

28 nu-uš
 I 29 A-NA II BE-EL SÍS[KUR GÌ]R^{HLA} pí-ra-an kat-ta-a da-a-i
 28 ve onları
 29 iki kurban sahibinin ayaklarının önüne koyar

c) başlarına koymak (SAG.DU-ŠUNU dai-): Hamurdan yapılmış iki dil ve de iki el kurban sahiplerinin başlarının üzerine koyulmaktadır (I 30):

I 29 II ŠU^{HLA}-aš-ma-aš-kán
 30 II EME^{HLA} i[š-na-a]š SAG.DU-ŠU-NU da-a-i
 29 hamurdan iki eli
 30 ve de iki dili onların başlarına koyar.

d) ip dolamak (šuil anda ija-): Kurban sahiplerinin vücutlarına çeşitli renklerde ipler dolanmaktadır (I 31-32, I 33-34, II 5-10):

I 31 tu-ig-ga-ša-aš-[ma-aš-ká]n^{SIG} ZA.GÌN^{SIG} SA₅ šu-u-il an-da
 32 i-ja-az-zi.....
 31 onların vücutlarına mavi ve kırmızı yünden ipi
 32 dolar.....

e) üzerinde tutmak (šer ep(p)-): Ritüelde kullanılan malzemelerden bazıları iki kurban sahibinin üzerine tutulmaktadır (I 46, II 27, II 35, II 44):

I 45 na-at II BE-EL SÍSKUR
 46 [(še-er)] e-ep-zi
 I 45 ve onu iki kurban sahibinin
 46 üzerine tutar

f) üzerinde çevirmek (šer arḫa uahnu-): Bir objenin iki kurban sahibinin üzerinde birkaç kez çevrilmesi veya arasında (I 39 takšan šer arḫa uahnu-) sallanması şeklinde olmaktadır (I 39, I 52, I 54, II 11, II 17, II 23, II 38, II 50, III 1-2, III 10, III 15, III 21, IV 9);

I 38 na-an-kán A-NA II BE-EL SÍSKUR
 39 [tá]k-ša-an še-er ar-ḥa u-a-ḥ-nu-zi
 38 onu iki kurban sahibinin ikisinin birlikte
 39 üzerinde çevirir.....

g) baskı yapmak (tamaš-) : İki kurban sahibi, yaşlı kadının kendilerine sunduğu objeler üzerine sol elleriyle baskı uygulamaktadırlar (I 50-55);

I 55 [(na-at GÜB-la-az ki-iš-š)]a-ra-a[(z an-da) ta-ma-aš-(zi)]
 55 ve onlar, sol elleriyle baskı yaparlar.

h) üzerlerine su serpmek (uatar šara papparš-) : İki kurban sahibi, yaşlı kadının, başlarının üzerine dökmeleri ve elleri ile gözlerini yıkamaları için kendilerine sunduğu (IV 24-25), ya da üzerlerine serptiği (II 22, III 20) su ile temizlenmektedirler ;

III 20 nu-kán ^{MUNUS}ŠU.GI A-NA II BE-EL SÍSKUR u-a-tar ša-
 ra-a pa-ap-pa-ar-aš-zi
 21 na-aš pâr-ku-nu-zi.....

20 yaşlı kadın iki kurban sahibinin üzerine su serper
 21 ve onlar temizlenirler.....

ı) tükürmek (allapaḥḥ-) : Bu eylem, her iki kurban sahibinin üzerlerinde çevrilen (šer arḥa uḥnu) hayvanın ağızına kötü lanetleri tükürmeleri şeklinde olmaktadır (II 26-30, II 35-39, III 14-17);

II 29 nu-uš-ši-kán iš-ši-i
 30 an-da al-la-pa-[(aḥ)]-ḥa-an-zi

29.....ve onun (koyunun) ağızına
 30 tükürürler.....

i) elbisenin altında tutmak (^{TÜG}seknu kattan ep-) : Yaşlı kadın, “kötü sözlerin saklanması” isteğini, içi çeşitli maddelerle doldurulmuş bir kabı, iki kurban sahibinin elbisesinin altına tutarak, yani saklayarak sembolize etmektedir(III 22-25);

III 24na-at^{MUNUS} ŠU.GI A-NA II BE-EL SÍSKUR
 25^{TÚG} se-ek-nu-ua-aš kat-ta-an e-ep-zi

24 ve onu iki kurban sahibinin

25 elbisesinin altına tutar (saklar).....

j) devirmek (laknu-) : Kavga ettikleri gün iki kurban sahibinin ağızlarından çıkan sözler, yıkılacakmış gibi sallanan huşa taşlarına benzetilmektedir. İki kurban sahibi de ayaklarıyla bu taşları devirmektedirler (IV 5);

IV 5 nu-kán II BE-EL SÍSKUR^{NA4} h[(u-ú)]a-ši^{H1A} GİR^{H1A}-a[(z)
 la-ak-nu-ua-an(zi)]

5 iki kurban sahibi huşa taşlarını ayaklarıyla devirirler.

k) ateşin içinden geçmek (paḥḥur ištarna arḥa pai-) : Kurban sahipleri ateşin içinden geçirilmek suretiyle kötülüklerden temizlenmektedirler (IV 6);

IV 6 na-aš-kán pa-aḥ-ḥur iš-tar-na ar-ḥa pa-iz-zi

6 ve onlar ateşin arasından geçer.....

l) elbiselerini fırlatıp atmak (^{TÚG}NÍG.LÁM^{MEŠ} arha peššija-): Kurban sahipleri, kötü sözlerden etkilenmiş vücutlarıyla temas etmiş ve bu suretle de kirlenmiş olarak kabul ettikleri elbiselerini çıkarıp atmaktadırlar (IV 6-7);

IV 6 nu^{TÚG} [(NÍG.LÁM^{MEŠ})]
 7 ku-e ua-aš-ša-an ḥar-kán-zi na-at-za ar-ḥa pí-eš-š [(i-ia-an-zi)]

6 giymiş oldukları elbiseleri

7 onları çıkarıp atarlar.

m) ovmak (uarš-) : Her iki kurban sahibi tiwarija bitkisi ile ovulmaktadır (IV 17-18);

IV 17 nu^{MUNUS} ŠU.GI^D UTU-aš u-el-ku da-a-i na-at-za ti-ua-ri-ia

18 ḥal-zi-iš-ša-i nu II BE-EL SÍSKUR tu-ik-ku-uš ua-ar-si

17 yaşlı kadın güneş bitkisini alır, ona tiwarija

18 denir ve (onunla) iki kurban sahibinin vücutlarını siler.

Görüldüğü gibi, örnekler vererek açıkladığımız bu işlemlerin tümü Maštigga'nın "aile içi kavgalara karşı yaptığı ritüel"de (KBo 39.8) iki kurban sahibine birlikte uygulanmaktadır. Zaten "barıştırmak" eyleminin gerçekleşmesi için kavgalı kişilerin bir arada olması gerekmektedir;

II- 1) Maštigga'nın "aile içi kavgalara karşı yaptığı ritüel" in 3. versiyonu olarak kabul edilen metni (KBo 24.1 + KUB 32.113 + KBo 8.76) incelediğimizde ise, ritüelin **bir kurban sahibi** (*BEL SÍSKUR*) için düzenlendiğini görmekteyiz. Aşağıdaki metin yerlerinden anlaşılacağı gibi bütün işlemler bir kurban sahibine uygulanmaktadır;

a) I 7' *BE-EL SÍS[KUR]* ^{DUG}ÚTUL an-da al-pa-aḫ-ḫi
8' na-an ar-ḫa da-ga-an tu-ḡa-ar-na-i

7' kurban sahibi tencerenin içine tükürür,
8' ve onu yerde kırar.

b) I 9' na-an *A-NA BE-EL SÍSKUR*
10' *A-NA SAG.DU-ŠU* še-er e-ep-zi
9' onu kurban sahibinin
10' başının üzerinde tutar

c) I 11' *ŠA SAG.DU-KA-ḡa* tar-pa-al-li-iš na-an-ši-kán še-er ar-ḫa
12' ḡa-aḫ-nu-uz-zi

11' "senin başın için vekil(dir)" ve onu , onun üzerinde
12' çevirir

d) I 14' ki-nu-na-ḡa-ra-at ka-a-ša *BE-EL [SÍSKUR]*
15' pí-ip-pa-aš
14' şimdi onu kurban sahibi
15' devirdi.....

e) I 16' nu-kán *A-NA BE-EL SÍSKUR*
17' tu-e-ik-ku-uš ḡa-aḫ-zi
16' (onu) kurban sahibinin
17' vücuduna sürer.....

2) Bu metnin kolofonu olmadığından ritüelin ne maksatla yapıldığı anlaşılamamaktadır. Ancak, sadece bir kurban sahibinin bulunması ritüelin barıştırmak amacı ile yapılmadığını göstermektedir. Ritüelin amacının ne olduğu sorusuna cevap, kanaatimizce, metnin ilgili satırlarında bulunmaktadır;

I 19' nu-ua-ták-kán i-da-a-lu ud-da-a-ar kat-ta
 20' []-ma ua-ar-ša-an e-es-tu

19' kötü söz senden
 20' [] silinmiş olsun

Bu ifadeyi, ritüelin, “**kötü söz**” (beddua, lanet) (idalu uttar) söylenmiş olan bir kurban sahibini, rahatsız olduğu bu durumdan “**temizlemek**” için yapıldığı şeklinde yorumlamak mümkündür. Bu bakımdan, bu ritüeli ayrı olarak düşünerek, **idalu uttar/kötü söz ritüeli** olarak adlandırmak doğru olacaktır.

III- Yukarıdaki iki maddede, her iki ritüelde saptadığımız farklılıkların yanı sıra, bu ritüellerde bazı paragrafların da paralellik gösterdiğini görmekteyiz. Bunlar;

aile içi kavgalar	kötü söz
IV 9 - 14 -----	I 6' - 12'
5 - 8 -----	13' - 15'
17 - 20 -----	16' - 20'
III 38 - 43 -----	21' - 27'
-----	28' - 36'
-----	37' - 43'
-----	II x+1 - 6'
I 22 - 25 -----	7' - 10'
29 - 30 -----	12'
-----	14' - 20'

aile içi kavgalar IV 9-14: “ (yaşlı kadın) bir tencereyi onların üzerinde çevirir. Çanağı onların ayaklarının yanına koyar ve şöyle söyler: ‘ işte bu tencere sizin başınız için bir vekildir, bak (buradaki) bir çanak(tır), ayaklarınızla (onu) kıracaksınız’ ve yaşlı kadın tencereyi kırar, çanağı ise iki kurban sahibi ayaklarıyla kırarlar”; **kötü söz I 6' - 8' :** “..... tencereyi onun üzerinde çevirir, sonra kurban sahibi tencerenin içine tükürür¹⁰ ve onu yerde kırar, yaşlı kadın ikinci tencereyi alır, onu kurban sahibinin başının üzerine tutar ve şöyle söyler ‘ senin başın için vekil’ , onu, onun üzerinde çevirir ve (sonra) onu da kırar”.

¹⁰ aile içi kavgalar II 29-30'da ise iki kurban sahibi bir koyunun ağzına tükürürler ve sonra II 32'de o koyunu keserler.

Birbirlerine paralel olan bu iki paragrafı karşılaştırdığımızda, aile içi kavgalara karşı yapılan ritüelde, iki kurban sahibi tarafından kırılan çanağın (^{DUG}DİLİM.GAL) kötü söze karşı yapılan ritüelde bulunmadığını, bu ritüelde görülen kurban sahibinin tencerenin içine tükürmesi eyleminin de aile içi kavgalara karşı yapılan ritüelde bulunmadığını görmekteyiz.

aile içi kavgalar IV 5 – 8 : “iki kurban sahibi hūuāši taşlarını ayaklarıyla devirirler (laknuūanzi) ve onlar ateşin ortasından geçer, giymiş oldukları elbiseleri, onları, çıkarıp atarlar ve onları yaşlı kadın alır”; **kötü söz I 13’ - 15’** : “(yaşlı kadın) hūuāši taşlarını eğer (lagari) ve şöyle söyler: ‘ her kim (onu) inşa ettiyse, şimdi onu kurban sahibi devirdi (pippaš)’ giydikleri elbiseleri, onları, yaşlı kadın alır”.

Kötü söze karşı yapılan ritüelden farklı olarak aile içi kavgalara karşı yapılan ritüelde, iki kurban sahibi, yaşlı kadının alacağı elbiselerini çıkarıp atmadan önce, ateşin içinden geçmektedirler.

aile içi kavgalar IV 17 – 20 : “yaşlı kadın güneş bitkisini alır, ona tiwariija denir, iki kurban sahibinin vücutlarını (tiwariija bitkisi ile) siler ve şöyle söyler: ‘ağzı (ve) dilin kötü sözleri de sizden silinmiş olsun’ “; **kötü söz I 16’ - 20’** : “ güneş bitkisini ister, (onu) kurban sahibinin vücuduna sürer, sonra yaşlı kadın şöyle söyler: ‘ bugün yaptığımız kötü sözlerin sizden silinmiş olduğu gibi, kötü sözler (de) senden silinmiş olsun’ “.

Aile içi kavgalara karşı yapılan ritüelde görülen güneş bitkisi için “ona (Luwice) tiwariija denir” şeklinde yapılan açıklama kötü söze karşı yapılan ritüelde bulunmamaktadır.

aile içi kavgalar III 38 – 43 : “bir koyunu sevk ederler ona “vekil” denir, yaşlı kadın tatlı kurban ekmeğini ve bir şarap testisini alır. koyunu güneş tanrısına sunar ve yaşlı kadın şöyle söyler: ‘ey güneş tanrısı, onlara (onun yerine) ağız ve dil için bir vekildir’, sonra bir koyun sunar, kurban ekmeğini parçalar, şarap sunar, koyunu ise öldürmezler, onu yaşlı kadın alır”; **kötü söz I 21’ - 27’** : “[bir koyunu sevk eder]ler ve ona nakkussi [denir yaşlı ka]dın (bir) avuç tatlı kurban ekmeğini koyar [] şarabı koyar, sonra koyun sunar, [] koyuna eline koyar ve koyunu serbest bırakır [sa]hibim, ‘işte bu [günde] şimdi, işte []’ ve koyunu yaşlı kadın alır”.

Kötü söze karşı yapılan ritüelin ilgili satırları oldukça tahrip olmuştur. Korunmuş kısmında yer alan “koyuna elini koyar” (UDU QATAM dai-), “koyunu serbest bırakır” (UDU para tarnai-) ifadeleri aile içi kavgalara karşı yapılan ritüelde bulunmamaktadır.

kötü söz I 28' - 43'. satırlar arası oldukça tahrip olmuştur ve korunmuş kısımlarda bulunan ifadeler **aile içi kavgalar**'da bulunmamaktadır.

kötü söz II x+1 - 6' : Kurban sırasında kullanılan malzemelerin sayıldığı bu satırlarda yer alan malzemelerden bazıları (^{DUG}DİLİM.GAL, ^{DUG}MA-KAL-DU, ^{GİS}ŠU.A) **aile içi kavgalar**'da bulunmamaktadır.

aile içi kavgalar I 22 - 25 : “bir kurban ekmeğini ve de peyniri parçalar, şarabı da sunar ve şöyle söyler: ‘ sahibim güneş tanrısı, işte sana kötü dilleri (mantallieš EME^{HLA}-eš) teslim ettim, işte onları bu günde güneş tanrısına [] diller []-ecekler’ “ ; **kötü söz II 7' - 10' :** “ yaşlı kadın kurban sahibine kurban için [] yaşlı kadın bir peyniri güneş tanrısına k[oyar] ve şöyle söyler :’ işte dilin sahibini (BEL EME) sana teslim ettim (para tittanu-)'”

Aile içi kavgalara karşı yapılan ritüelde güneş tanrısına “kötü diller” teslim edilirken, kötü söze karşı yapılan ritüelde “dilini sahibi” ne teslim edilmektedir.

aile içi kavgalar I 29 - 30 : “..... (yaşlı kadın) hamurdan yapılmış iki dili ve iki eli onların başlarına koyar” ; **kötü söz 12' :** “ (yaşlı kadın) hamurdan eli ve dili koyar”. Ayrıca, kötü söze karşı yapılan ritüel II 13'de bulunan “omuzuna koyar” (ZAG-ni dai-) ifadesi, aile içi kavgalara karşı yapılan ritüelin ilgili satırlarında bulunmamaktadır.

kötü söz 14' - 20'. satırlar oldukça fazla tahrip olmuştur ve korunmuş satırlarda bulunan kelimelerin bazıları yine aile içi kavgalara karşı yapılan ritüelde bulunmamaktadır.

Görüldüğü gibi, birbirleriyle paralellik gösteren paragraflarda bile dikkat çekecek farklılıklar bulunmaktadır. Aile içi kavgalara karşı yapılan ritüelin bazı paragrafları, kötü söze karşı yapılan ritüelin aynı paragraflarından daha genişletilmiş olarak verilmiştir.

Kötü söze karşı yapılan ritüel iki sütun olarak ele geçmiştir. Bu iki sütunda toplam x + 16 paragraf bulunmaktadır. Bu metin grubunda Maštigga'nın adı geçmemektedir. Laroche'un bu metinleri Maštigga'ya ait olarak göstermesinin nedeni, aile içi kavgalara karşı yaptığı ritüele benzerliği olmalıdır. Metnin giriş kısmı kırık olduğundan ve kolofonu bulunmadığından dolayı ritüelin ne maksatla yapıldığı konusu tam olarak açık değildir.

Öncelikle büyü ile ilgili ritüellerin “istenmeyen durumu ortadan kaldırmak” amacı ile yapıldığı temel düşüncesi ile,

1- Bu iki ritüelde ortadan kaldırılmak istenen durum nedir?

a) aile içi kavgalara karşı yapılan ritüelde; iki kurban sahibinin (baba-oğul, karı-koca, kız kardeş-erkek kardeş), kavga ettikleri sırada birbirlerine söyledikleri “kötü sözler”,

b) kötü söze karşı yapılan ritüelde; bir kurban sahibine herhangi biri tarafından – ki bu ailesinden ya da başka bir kişi olabilir - söylenen ve rahatsızlık duyduğu “kötü sözler”.

Görülüyor ki, her iki ritüelin ortak noktası, “kötü sözler”in ortadan kaldırılması, uzaklaştırılmasıdır.

2- Bu “kötü sözler”in ortadan kaldırılması ile ulaşılmak istenen amaç nedir?

a) aile içi kavgalara karşı yapılan ritüelin amacı, birbirlerine kötü sözler söyleyerek kavga eden aile bireylerini “barıştırmak”,

b) kötü söze karşı yapılan ritüelin amacı ise kötü söz söyleyen (lanetlenen, beddua edilen) ve daha sonra bu durumdan rahatsız olan bir kurban sahibini “arındırmak, temizlemek”tir. Bu ritüelde herhangi bir kavga (halluui-) durumu söz konusu değildir. Böyle olunca ‘barıştırmak’ gibi bir amaç düşünülemez. Kurban sahibinin tek olması da bunu desteklemektedir.

Aynı kaynaklı sıkıntıların giderilmesi için benzer reçetelerin kullanılması mantığı ile “kötü söze” karşı yapılan ritüelden, ihtiyaç gereği daha da genişletilerek ve geliştirilerek, aile içi kavgalara karşı yapılan başka bir ritüelin elde edilmiş olması düşünülebilir. Böylece Maštigga'nın , aile içi kavgalara karşı yaptığı ritüelin 3. versiyonu olarak kabul edilen bu ritüelini, şimdilik, “**idalu uttar**” ritüeli olarak adlandırmanın ve ayrı bir ritüel (V. GRUP) olarak değerlendirmenin

uygun olacağı kanaatindeyiz (Tablo 3). Bu gruba ait başka metinlerin ele geçmesi ile bu durumun daha da açıklığa kavuşacağı kanısındayız.

Böylece Maştigga'ya ait ritüel metinlerin, Tablo 3'de gösterdiğimiz gibi, 5 ayrı metin olarak farklı konularda uygulanmak için yapıldığını kabul ederek aşağıdaki gibi sınıflandırmaktayız;

- I. Grup : aile içi kavgalara karşı yaptığı ritüel,
- II. Grup: cinayete karşı yaptığı ritüel,
- III. Grup: taknaz dā- ritüeli,
- IV. Grup: bir kişinin arkadaşının kafasına vurmasına karşı yaptığı ritüel,
- V. Grup: kötü söze karşı yaptığı ritüel.

I. GRUP: Maştigga'nın birinci grup ritüeli;

“ ma-a-na-aş-ta A-BU DUMU^{RU}-ja na-aş-ma ^{LÚ}MU-DU DAM-ZU-ja na-aş-ma ŞEŞ NIN-ja ħal-lu-ua-an-zi nu-uş ták-ša-an ku-ua-pí an-da ti-it-ta-nu-mi nu-uş ki-iş-ša-an a-ni-ja-mi”

“eğer baba ve oğlu, koca ve karısı ya da erkek kardeş ve kız kardeş kavga ederlerse onları birlikte iken barıştıracam ve onlara şöyle yapacağım”

şeklinde başlayan “*aile içi kavgalara karşı yaptığı ritüel*”dir. Bu ritüelin amacı; kavga eden aile bireylerini “*barıştırmak*”tır. Nitekim, ritüelde yapılan bütün işlemler, onları, kavga sırasında birbirlerine söyledikleri kötü sözlerin olumsuz etkisinden *kurtarmak* ve tekrar kavga etmelerini engellemek için bu kötü, lanetli sözleri bir daha geri dönemeyecekleri şekilde onlardan *uzaklaştırmak* amacına yöneliktir. Ayrıca her iki kurban sahibinin Maştigga'ya beraber gitmeleri; hem kötü durumun uzaklaştırılmasında müşterek hareketin bir örneğini, hem de aile bireylerinin aile içindeki huzurun sağlanması konusunda sergiledikleri hassasiyeti göstermektedir.

Aile içi kavgalara karşı yapılan ritüel metinler, kolofonları bakımından iki farklı metin olarak sınıflandırılmıştır¹¹. Birinci metnin

¹¹ L. J. Rost, (Ein hethitischen Ritual gegen Familienzweist, MIO I. Berlin (1953) s.345-379) çalışmasında, bu gruba ait olan bütün metinleri, A. KUB 34.84 + KUB 32.115 + IBoT II 111 + KBo 39.8 (775/b + 1112/c + 1147/c + 1281/c + 1286/c + 1348/c + 1947/c + 2308/c + 2328/c + 2045/g). B. KBo 2.3, C. KUB 10.76 + KUB 12.34 + KUB 15.39 + IBoT 2.109 + KUB 41.12 şeklinde sınıflandırmıştır. Rost'tan sonra Laroche, kataloğunda (CTH 404) o dönemdeki mevcut belgelerle, Maştigga'nın aile içi kavgalara karşı yaptığı ritüelin 1. metnini 3 nüshalı, 2.

kolofonunda “Kummani’li kadın Maštigga” ikinci metnin kolofonunda “Kizzuwatna’lı kadın Maštigga” ifadesi geçmektedir. Bunun dışında her metin grubu her bakımdan birbirinin aynıdır.

Bu metinlerden;

1. metni 9 nüshalı (A-I)¹²,
2. metni ise 9 nüshalı (A-I) olarak sınıflandırmak mümkündür (Tablo 3).

1. metnin A nüshasının kopyalarını H.H.Figulla KBo 2’de (Nr.3), M.Eren IBoT 4’de (Nr.13); B nüshasının kopyalarını O.Weber KUB 12’de (Nr.34 ve Nr.59) ve KUB 10’da (Nr.76), J.Gchiele KUB 15’de (Nr.39), H.Bozkurt-M.Çığ-H.G.Güterbock IBoT 2’de (Nr.109), L.J.Rost KUB 41’de (Nr.12), H.Otten KBo 12’de (Nr.108), M.Eren IBoT 4’de (Nr.12); C nüshasının kopyasını A.Goetze VBoT’de (Nr.18); D nüshasının kopyasını H.Bozkurt-M.Çığ-H.G.Güterbock IBoT 2’de (Nr.110), E nüshasının kopyasını H.Otten-C.Rüster KBo 43’de (Nr.7) neşretmişlerdir. Tablo 3’de F, G, ve H nüshaları olarak gösterdiğimiz, 292/q + 77/r + 26/w, 896/z (+) Bo 68/11 ve 20/r envanter numaraları ile verilmiş metinler, Hoffner’in çalışmasından alındığı için onun sınıflandırmasına uyulmuştur. I nüshası E.Neu-H.Otten-C.Rüster tarafından KBo 42’de (Nr.15) yayınlanmıştır.

2. metnin A nüshasının fragmanlarını H.Ehelolf KUB 32’de (Nr.115) ve KUB 34’de (Nr.84), H.Bozkurt-M.Çığ-H.Güterbock IBoT 2’de (Nr.111) yayınlamışlardır. Bu nüshaya yeni ilave edilmiş 730/b, 736/b, 1744/b, 1994/c no’lu fragmanlar ile birlikte, metnin bir bütün halinde kopyası H.Otten-C.Rüster tarafından 1995’de yayınlanan KBo 39.8’de yapılmıştır. B nüshasının iki fragmanının kopyası H.Otten tarafından KBo 7’de (Nr.75) ve KBo 9’da (Nr.106), bir fragmanının kopyası E.Neu-H.Otten-C.Rüster tarafından KBo 42’de (Nr.87) yapılmıştır. C nüshası KBo 39’da (Nr.10) ve D Nüshası KBo 18’de (Nr.167) H.Otten-C.Rüster tarafından; E nüshası M.Popko tarafından KUB 58’de (Nr.98); F nüshası L.J.Rost tarafından VS (NF) 12’de (Nr.59) G nüshası H.Otten-C.Rüster tarafından KBo 44’de (Nr.19)

metnini ise 2 nüshalı olarak sınıflandırmıştır. Daha sonra bu ritüelin her iki metnine ait yeni fragmanların ele geçmesi ile Tablo 3’de de görüldüğü gibi, her iki metnin nüsha sayısı artmıştır. Bunlardan 2. Metnin A nüshası en korunmuş olandır. Bu nüshaya eklenen yeni fragmanlarla (730/b, 736/b, 1744/b, 1994/c) birlikte bir bütün halinde metnin kopyası H.Otten-C.Rüster tarafından (KBo 39.8) yapılmıştır.

¹² Tabloda 2. metnin G nüshası olarak verdiğimiz 1992/u + 1306/v (KBo 44.19) numaralı metni çalışmamızda kullanmamıza müsaade eden Prof. Dr. H.Otten’a teşekkür ederim.

neşredilmişlerdir. Tablo 3'de H nüshası olarak verdiğimiz 46/r (+) 40/r envanter no'lu metin yine Hoffner'ın çalışmasına göre yapılmıştır. I nüshası olarak verdiğimiz Bo 6342 no'lu metin Rost¹³'un çalışmasından alınmıştır.

İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde bulunan, 1. metnin B nüshasına ait metinler üzerinde yaptığımız incelemede, Laroche'un (Tablo 1) ve Hoffner'ın (Tablo 2) kataloglarında B nüshasına direk join olarak gösterdikleri fragmanın (IBoT II 110), B nüshasından bağımsız bir nüsha olduğunun anlaşılması ile düzenlemenin yeniden yapılması gereği ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, Tablo 3'de gösterdiğimiz gibi, bu metni D nüshası olarak ayırdık.

¹³ MIO I Berlin (1953) s.346.

1. METİN			2. METİN								
A	B	C	D	I	A	B	C	D	E	F	G
Rs. III	Rs. III				Rs. III						3
1					8	21					4
2					9	22					5
3	X+1				10	23					6
4	2'	x+1			11	24					7
5	3'	2			12	25					8
6	4'	3			13	26-27					9
7	5'	4			14	28		2'			10
8	6'	5			15	29		3'			11
9	7'	6			16	30					12
10	8'				17	31					13
11	9'				18	32					14
12	10'				19	33		4'-5'			15
13	11'							6			16
14	12'							7-8'			17
					20	34		0			18
					21	35		10-11'			19
											20-21
15	13'				22	36		12'			
16	14'				23	37		13'			
17	15				24	38		14'			
18	16				25	39		15'			
19	17				26	40					
20	18				27	41					
21	19				28	42-43					
22	20				29	44					
23	21				30	45					
24	22				31	46					
25	23				32	47					
26	24				33	48					
27	25-26				34	49					
28					35	50					
29					36	51					
30					37	52					
31					38	53					
32					39	54					
33					40	55					
34					41	56					
35					42	57					
36					43	58-59					
37					44	60					
38					45	61					
39					46	62-63					
40					47	1-2					
41					48	3					
42					49	4					
43					50	5					
44					51	6					
					52	7-8					
					53	9					
IV					54	10					
1					55	11					
2					56	12					
3					57	13					
4					58-59	14					
5					Rs. IV						
6					1	15					
7					2	16					
8					3	17					
9					4	18					
10											
11					5	19					
12					6	20					
13					7	21					
					8						

I 1				II 2						
A	B	C	D	I	A	B	C	D	E	F
Rs. IV	Rs. IV			Rs. IV	9					
14	1			X+1	10					
15	2			2	11					
16	3			3	12					
17	4			4	13					
18	5			5	14					
	6				15					
	7				16					
					17	31			2	
					18	32			3-4	
					19	33				
					20	34				
					21	35				
					22	36				
					23	37				
					24	38				
					25	39				
					26	40				
					27	41				
					28	42				
					29	43				
					30	44				
					31	45				
					46					
					47					
					48					
					49					
					32	50				
					33	51				
					34	52				
					35					
					36					

II.GRUP: Maştigga'ya ait ikinci grup ritüel, metnin kolofonunda,

“..... ma-a-an e-eş-ḫar ku-is-ki DÜ-zi na-as ki-iş-ša-an a-ni-ja-mi”

“...eğer herhangi birisi cinayet işlerse ona şöyle yapacağım”

şeklinde belirtilen, “eşḫar iia-“ “*kan yapmak / cinayet işlemek*” ritüelidir.

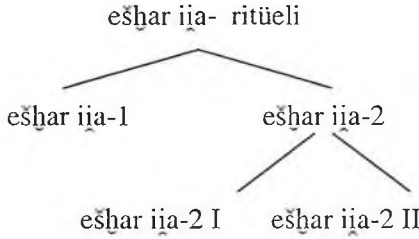
Hitit kanunlarının¹⁴ adam öldürme ile ilgili maddelerini incelediğimizde, cinayet işleyen kişinin, bunun tazminat bedeli olarak,

¹⁴ J.Friedrich, Hethitischen Gesetze, Leiden (1959) s.17;

§ 1 [tāk-ku LÚ-an n]a-aš-ma MUMUS-an [šū-ul-la-a]n-na[-a]z ku-iš-ki ku-en-zi
2 [a-pu-u-un ar-nu-z]i Ü IV SAG.DU pa-a-i LÚ-na-ku MUNUS-na-ku

öldürdüğü kişinin cinsiyetinde bir veya birkaç kişiyi verme zorunluluğu olduğunu görmekteyiz. Bu uygulamalar, cinayet işleyen kişiyi maddî olarak cezalandırmak ve diğer tarafın mağduriyetini, ölen kişinin yerine başka bir kişi veya kişileri vermek suretiyle, gidermek amacına yöneliktir. Ancak cinayeti işleyen kişinin, manevî olarak da rahatlama, yani işlediği suçun günahından kurtulması gerekmektedir. Çünkü bu suçu işleyen kişi kendini “kirletmiş” ve böylece “tanrıların öfkesini üzerine çekmiş”tir. Bu anlamda, Maštigga’nın ešhar ija-ritüeli sosyo-psikolojik bir işlev görmektedir. Bu ritüelini cinayet işleyen ve bu eylemin günahından arınmak isteyen kurban sahibini “temizlemek” (parkuūai eš-) amacıyla yapmaktadır. Bu iş için Kizzuwatna’nın tanrılarında da yardım istenmiştir.

Maštigga’nın bu ritüel grubunu, uygulanan yöntemler bakımından, kendi içinde, ešhar ija-1 ve ešhar ija-2 şeklinde sınıflandırılması gerekmektedir.

ešhar ija- 1 üç nüshadan oluşmuştur. A nüshasının kopyası H.Otten-C.Rüster, KBo 43’de (Nr.319) yayınlamıştır. B nüshası 2083/g yayınlanmamıştır. C nüshasının kopyası H.Otten tarafından KBo 12’de (Nr.107) neşredilmiştir.

Büyü ile ilgili ritüel metinlerde, ritüeli yaptıran kurban sahibini “temizlemek” için bir çok yöntem uygulanmaktadır. ešhar ija-1 ritüelinde “özdeşleştirme ve vekil tayin etme metodu” içinde değerlendireceğimiz, kurban sahibinin üzerindeki kötülükleri uzaklara taşıyan bir nakkušši’nin görevlendirilmesi durumu söz konusudur:

1 [Eğer bir adamı] ya da bir kadını [bir kav]ga [sonucu] biri öldürürse

2 [onu teslim etsi]n ve erkek ya da kadın dört kişi versin.

I. Hoffmann, Der Erlaß Telipinus, Heidelberg (1984), s.52-53 ; Telepinu Fermanı’nda, ešhar ija- “kan yapmak” ifadesi yer almaktadır. Bu eylemi gerçekleştiren kişiden intikam alma hakkı, ‘kanın sahibi’ne (ešhanaš išhaš) yani öldürülenin mirasçısına verilmiştir. Dava, Kral’ın huzuruna götürülmeden kendi aralarında halledilmelidir. IV. Tuthaliya’nın Fermanı’nda da, cinayet suçu için bir kan kefareti “ešhanašša šarnikzil” istendiği belirtilmektedir (KUB 13.9 II 3).

Vs.I

6' nu-ua ŠA EN SISKUR ıa-aš-túl ħa-ra-a[t-na-aš

7' iš-ħa-aħ-ru na-ak-ku-uš-ši-iš da-[me-da-ni

8' pí-e-da-a-ú

6' kurban sahibinin suçunu, kızgınlığı[nı]

7' gözyaşını nakkussi baş[ka tarafa

8' götürsün

ešhar ııa- 2 ritüelinde ise, cinayeti işleyen kişinin yerine ölen kişinin cinsiyetinde bir başka insan verilmektedir. Bu ritüel, kefarett ritüeli olarak da tanımlanabilir.

Vs.

12 ma-a-an

13 LÚ-iš ku-na-an-za LÚ-an [(ti-it-ta-nu)-an-zi ma-a-an-ma
MUNUS-iš

14 [ku-n]a-an-za MUNUS-an ti-it-[ta-nu-an-zi

12.....eğer

13 bir erkek öldürülmüşse bir adamı yerleştirirler eğer bir kadın

14 öldürülmüşse bir kadını yerleştirirler

ešhar ııa- 2 ritüelini, ritüelde uygulanan yöntemlerin aynı olması, ancak kullanılan malzemelerin farklılık göstermesi¹⁵ sebebi ile kendi içinde ešhar ııa- 2 I ve ešhar ııa- 2 II şeklinde iki gruba ayırmak mümkündür. Bunlardan birinci metin iki (ešhar ııa- 2 IA-B) nüshalıdır. Bu iki nüshanın kopyaları H.Ehelolf tarafından KUB 17'de (Nr.26 ve Nr.25) yayınlanmıştır. İkinci metin (ešhar ııa-, 2 IIA) tek nüshalıdır (Bo.3485) ve H.M.Kümmel¹⁶ tarafından neşredilmiştir.

ešhar ııa- ritüeli, Laroche tarafından CTH 405'te "bir cinayet hakkında Maštigga'nın ritüeli" ve CTH 454'te "cinayetin kefarett ritüeli" olarak belirtilmektedir. Laroche, kataloğunda bu metinleri ayrı olarak kabul etmiş ve iki ayrı katalog numarası vermiştir.

CTH 405

KBo 12.107

CTH 454

A. KUB 17.25

B. KUB 17.26

C. Bo. 3485

¹⁵ ešhar ııa- 2 II'de bulunan ^Gıš-laħħura, KÙ.BABBAR, GUŠKIN, GA.KIN.AG *IMZU* gibi malzemeler ve dolayısıyla bu malzemelerle yapılan işlemler ešhar ııa- 2 I'de bulunmamaktadır.

¹⁶ Kümmel, StBoT 3, Wiesbaden (1967) s.158.

Hoffner da bu metinleri iki ayrı katalog numarası ile belirtmiştir (Tablo 2).

CHT 405

1. KBo 12.107
2. KBo 22.109

CHT 454

- A. KUB 17.25
- B. KUB 17.26
- C. Bo. 3485
- KBo XII 107 (=CTH 405)

Ancak bu metinler Maštigga'nın cinayete karşı yaptığı ritüellerdir. Cinayet işleyen kişiye, işlediği suçun günahından arınması için değişik büyü yöntemleri uygulanmaktadır. Kefaret verme de bu yöntemlerden biridir. Ritüelleri sınıflandırmanın, ritüelde uygulanan yöntemlere göre değil, ritüelin düzenlenme amacına göre yapılması uygun olacaktır. Bu ritüellerin "eşhar ija- ritüeli" olarak aynı başlık altında toplanmasının ve aşağıdaki gibi sınıflandırılmasının daha doğru olacağı kanaatindeyiz (Tablo 3):

eşhar ija- 1¹⁷

- A. KBo 43. 319
- B. 2083/g
- C. KBo 12.107

eşhar ija- 2 I

- A. KUB 17.26
- B. KUB 17.25

eşhar ija- 2 II

- A. Bo.3485

Ayrıca, Hoffner'in CHT 405'te 2. metin olarak gösterdiği KBo 22.109 no'lu metin, Maštigga'nın 4. grup (man^{L_U} araš antuḫšaš^{L_U} aran antuḫšan [katta] GUL-aḫḫ-) (eğer bir adam arkadaşına vurursa) ritüelidir (bkz. Tablo 3).

¹⁷ 23/g (KBo 43.39) ve 2083/g no'lu fragmanları çalışmamızda kullanmamıza müsaade eden Prof.Dr.H. Otten'a teşekkür ederim.

Maştigga'nın eşhar iia-1 ritüelinin nüshalarının uyarlığı;

eşhar iia-1

eşhar iia-1					
A	B	C	A	B	C
Vs. x+1 2 3 4 5			Rs.		
6 7 8 9	X+1 2 3		x+1 2		x+1 2 3 4
10 11 12 13 14 15	4 5 6 7 8 9		3 4 5 6 7 8 9		5 6 7 8 9 10 11 12
16 17 18 19	10 11 12 13 14		10 11 12 13 14		13 14 15 16 17
20 21 22 23	15		15 16-17 18 19 20		18 19 20
24 25 26 27 28 29					
30					

Maštigga'nın ešhar iia- 2 II ritüelinin nüshalarının uyarlığı

A		B		A		B	
Vs. I				Rs. IV			
1		1		1			
2		2		2			
3		3		3			
4		4		4			
5		5					
6		6					
7		7					
8		8					
9		9					
10		10					
11		11					
12		12					
13		13					
14		14					
15		15					
16		16					
17		17					
18		18					
19							

III.GRUP: Maštigga'nın

“..... ma-a-an-kán MUNUS-an na-aš-ma LÚ-an [] ták-na-za da-aḥ-ḥi”

“... eğer bir kadın ya da erkeği yerden alırsam”

şeklinde maksadı ifade edilen bu ritüeli, genel olarak taknaz dā-“yerden almak” ritüeli olarak bilinmektedir. Bu ritüel, kurban sahibini (EN SISKUR) ölümden kurtarmak için yer altı güçlerini yatıştırmak ya da onları “uzaklaştırmak”, kötü ruhları kovmak, kurban sahibini “arındırmak” amacıyla yapılan bir ritüel olarak yorumlanmaktadır¹⁸. Bu ritüelin yeraltı ile ilgili olduğu, metinde; “kurban sahibinin ruhunun kara topraktan yukarı çekilmesi, yaşlı kadının kurbağanın oyununun önüne yaptığı çukura çeşitli yiyecek ve içecekleri bırakması

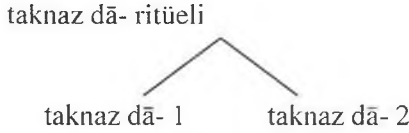
¹⁸ M. Popko, Eine “Schwarze Tafel” aus Boğazköy (KUB 60.121), AoF 18, Berlin (1991) s.52-53; P. Taracha, Hitit Kral Telafî Ritüelleri Hakkında Bazı Düşünceler, Uluslararası I. Hititoloji Kongresi (19-21 Temmuz 1990), Çorum (1992) s.230-231.

gibi eylemlerin yapılmasından, “yaşlı kadın, çukurdan yedi defa çeker” gibi ifadelerin bulunmasından da anlaşılmaktadır.

taknaz dā- ritüellerinin bir düzenlemesini yapan Taracha'nın¹⁹ listesinde Maštigga'ya ait olanlar aşağıdaki gibi verilmiştir;

- A. KUB 55.67
- B. KUB 58.79
- C. Bo.7230

Bu grup ve bu gruba eklenen diğer bir metin üzerinde yaptığımız incelemelerden, Maštigga'ya ait taknaz dā- ritüelinin, iki metin ve bu metinlere ait nüshalardan oluştuğunu görmekteyiz. (Tablo 3):

Bu ayırım, Maštigga'nın ritüeli düzenlediği kişilerin, taknaz dā- 1 ritüelinde, LÚ-an ve MUNUS-an , oldukça küçük bir fragman olan taknaz dā- 2 ritüelinde ise *MUDU* ve *DAM* olarak belirtilmesine dayanmaktadır. Maštigga'ya ait üçüncü grup ritüel olan taknaz dā- ritüeli²⁰ iki metinden oluşmuştur. taknaz dā-1 üç nüshalı (A-C), taknaz dā-2 ise tek nüshalıdır (A).

<p>taknaz dā- 1</p> <p>1 A. KUB 58.79</p> <p>1 B. KUB 55.67</p> <p>1 C. Bo.7230</p>	<p>taknaz dā- 2</p> <p>2 A. KBo 39.9</p>
---	--

Bunlardan birinci metnin ilk nüshası M.Popko tarafından KUB 58'de (Nr.79), ikinci nüshası H.Freydank tarafından KUB 55'de (Nr.67) neşredilmiştir. Üçüncü nüshası Bo.7230²¹ ise yayınlanmamıştır. Tek nüshadan oluşan ikinci metin ise H.Otten-C.Rüster tarafından KBo 39'da (Nr.9) neşredilmiştir.

¹⁹ P. Taracha, Zu den hethitischen taknaz dā- Ritualen, AoF 12, Berlin (1985) s.278-282.

²⁰ P. Taracha, a.g.e. s.278-282.

²¹ Bu fragmanı kullanmamıza müsaade eden Prof. Dr. H. Ertem'e teşekkür ederim.

Küçük bir fragman olan taknaz dâ- 2 ritüelinin korunmuş kısmında, ritüel düzenlenen kişiler olarak “koca (ve) karısı” (*MU-Û-DU DAM*) gösterilmektedir. Ailenin diğer üyelerinin metnin kırık kısımda olması ihtimal dahilindedir. Böyle bir kompozisyon Maštigga'nın aile içi kavgalara karşı yaptığı ritüeli çağrıştırmaktadır. Birbirleriyle kavga eden aile bireylerinin bu suçlarının günahından arınmak için, bu ritüeli de yaptırıldıklarını düşünmek akla yakın gelmektedir.

Maštigga'nın taknaz dâ- 1 ritüelinin nüshalarının uyarlığı;

A	B	C	A	B	C
Vs. I			Vs. II		
1	1		1		
2	2	X+1	2		
3	3	2	3		
4	4	3	4		
5	5	4-5	5		
6	6		6		
		6	7		
7	7	7	8		
8	8	8			
9	9				
10	10				
11	11				
12	12				
	13				
13					
14					
15					
16					
17					
18					
19					
20					
Rs. III			Rs. IV		
X+1			X+1		
2			2		
3					
			3		
4			4		
5			5		
6			6		
7			7		
8			8		
9			9		
10			10		
11			11		
12			12		
13			13		
			14		

IV. GRUP: Maştigga'nın dördüncü gruptaki;

“ma-a-an^{LÜ} a-ra-aş an-tu-uḫ-ša-aş^{LÜ} a-ra-an an-tu-uḫ-ša-an [kat-ta]²² GUL-aḫ-zi na-an ki-iş-ša-an a-ni-ja-mi”

“eğer bir adam arkadaşına vurursa ona şöyle yapacağım”

şeklinde ifade edilen bu ritüelinde bir şiddet söz konusudur ve metnin kolofonunda belirtilen “kafasına vurursa” (... ma-a-an.... SAG.DU-an [kat-ta] GUL-aḫ-zi...) ifadesi de şiddetin şeklini göstermektedir. Bu ritüel, arkadaşına vuran, şiddet uygulayan kurban sahibini, bu günahından “temizlemek” ve bu suretle de onun vicdanen rahatlamasını sağlamak için yapılmıştır. Hitit Kanunlarında²³ “bir kişinin başını yaralama” suçuna karşı verilen cezalar yer almaktadır. Maştigga'nın ritüelinde ise suç işleyen ile suç işlenen kişi birbirleri ile dosttur, arkadaşdır. Bu durum özellikle vurgulanmıştır. Kanunlarda ise kişilerin sadece hür ya da köle olma durumları belirtilmiştir. Arkadaşlık ilişkisi içinde olan insanların böyle bir suç işlemeleri durumunda onlara uygulanan yaptırımların neler olduğu konusunda bir madde bulunmamaktadır. Maştigga ritüelinde bu suçun cezasına bir açıklık getirmemektedir. Ancak, arkadaşının kafasına vuran bir kişinin

²² Tml. M. Hutter, Bemerkungen zur Verwendung magischer Rituale in mittelhethitischer Zeit, AoF 18/2, Berlin, (1991) s.40.

²³ J. Friedrich, Hethitischen Gesetze, Leiden (1959) s.18-19, 50-51; “§ 9 21 ták-ku LÚ.U₁₉.LU SAG.DU-ZU ku-iş-ki ḫu-u-ni-ik-zi ka-ru-ú [(6 GÍN)] KÙ.BABBAR 22 pí-eş-kir n[u?] ḫu-u-ni-in-kán-za 3 GÍN KÙ.BABBAR da-a-i A-NA É.GAL^{LIM} 3 [(GÍN K)]Ü.BABBAR 23 da-aş-ki-ir ki-nu-na LUGAL-uş ŞA É.GAL^{LIM} pí-eş-şi-it nu-za ḫu[(-u-ni-in-ká)]n-za-pát 24 3 <GÍN> KÙ.BABBAR da-a-i; / 21 Eğer bir kişinin başını bir kimse yaralarsa, eskiden altı şekel gümüş 22 veriliyordu: yaralı üç şekel gümüş alıyordu. Saray için üç şekel gümüş 23 alınıyordu; ve şimdi kral Saray'ın <vergisini> kaldırdı ve sadece yaralı kendi için 24 üç şekel gümüş alır.
§ IX 22 ták-ku LÚ EL-LUM SAG.DU-ZU ku-iş-ki ḫa-pal-la-ša-iz-zi 23 ša-ak-ta-iz-zi-ja-an pí-di-iş-ši-ma ÜKU-an pa-a-i nu É-ir-ši 24 an-ni-iş-ki-iz-zi ku-it-ma-na-aş SIG₅-ta-ri ma-a-na-aş SIG₅-ta-ri-ma 25 nu-uş-ši 10 GÍN KÙ.BABBAR pa-a-i^{LÜ} A.ZU-ja ku-uş-ša-an 3 GÍN.GÍN KÙ.BABBAR 26 pa-a-i ták-ku İR-iş-ma 2 GÍN.GÍN KÙ.BABBAR pa-a-i; / 22 Eğer özgür bir adamın başına biri ağır bir şekilde zarar verirse 23 ona baksın, onun yerine bir kişi versin ve evinde 24 o iyi olana kadar çalışsın. Ama o iyileştiği zaman 25 ona on şekel gümüş versin ve hekime ücretini 26 versin, ama eğer bir erkek köle ise iki şekel gümüş versin. Bu paragraflarda bir kişinin yaralanması sonucu belli bir süre çalıtamaz duruma gelmesinden söz edilmektedir. O zaman suçu işleyen kişi, yaralının bakımını üstlenmek ve yaralının işini o iyileşinceye kadar yapacak birini sağlamak zorundadır. Yaralı iyileşince, suçlu ona para cezası ödeyecek ve himet masraflarını karşılayacaktır.

bu ritüeli yaptırması, onun duyduğu pişmanlık ve suçluluk duygusundan kurtulma gayretlerini göstermektedir.

Tek metin olan bu grup tek nüshalıdır (KBo 22.109) (Tablo 3) ve bu metni H.Otten-C.Rüster KBo 22'de (Nr.109) yayınlamışlardır.

V. GRUP : Bu metnin (KBo 24.1+KUB 32.113+Kbo 8.76) kolofonu olmadığından ritüelin ne maksatla yapıldığı anlaşılamamaktadır. Ancak, yukarıda da belirttiğimiz gibi sadece bir kurban sahibinin bulunması ritüelin barıştırmak amacı ile yapılmadığını göstermektedir. Metinde geçen,

I 19' nu-ua-ták-kán i-da-a-lu ud-da-a-ar kat-ta
20' []-ma u-ar-ša-an e-eš-tu

19' kötü söz senden
20' [] silinmiş olsun

İfadesinden, ritüelin, kendisine “**kötü söz**” (beddua, lanet) (idalu uttar) söylenmiş olan bir kurban sahibini, rahatsız olduğu bu durumdan “**temizlemek**” için yapıldığı şeklinde yorumlamak mümkündür.

idalu uttar “kötü söz”, ağız yoluyla yani sözle yapılan büyü çeşitlerinden biridir. Ayrıca, ritüellerde “kötü şekilde arkadan konuşma, beddua etme, lanetleme” anlamına gelen idalu EME (luw. adduwališ EME-iš, (pl.) idalawa EME^{HLA}) “kötü dil, alwanzaneš EME^{HLA} “büyülü sözler”, idalu aiš “kötü söz”, idalawit EME-it memai- “kötü ağız ile konuşmak”, mantallieš EME^{HLA}-eš “acı, zehirli sözler”, hurtauš EME^{HLA} “lanetli diller” gibi ifadeler de ağız büyüünün çeşitleri olarak görülmektedir²⁴.

Kötü sözlerin toplumun her kesimini, insanları ve yaşadıkları evleri, kral ailesi bireylerini, onların yaşadıkları sarayı ve buna bağlı olarak da tüm ülkeyi olumsuz şekilde etkilediği ve bu durumdan kurtulmak için çaba gösterildiği Hitit çivi yazılı belgelerde bu konuya gösterilen hassasiyetten anlaşılmaktadır. Maštigga'nın kendisine kötü söz söylenen kurban sahibini -beddua edilen ya da lanetlenen- içinde

²⁴ V. Haas, *Magie und Zauberi*, RIA 7, Berlin (1987-1990) s. 240.

bulduğu bu durumdan kurtarmak için yaptığı ritüeli de bu grup kapsamında değerlendirebiliriz²⁵.

Hoffner'in kataloğunda bu metin aşağıdaki şekilde verilmiştir (Tablo 2);

KBo 24.1 (KUB 34.82) + KUB 32.113 + KBo 25.36

Bu metinler üzerinde yaptığımız incelemelerde ise, metne direk join olarak gösterilen KBo 25.36 no'lu fragmanın join olmadığı ve farklı bir konu içerdiği anlaşılmıştır. Ayrıca bu metnin Maştigga'ya ait olduğu da şüphelidir.

Metnin bir fragmanı H.Otten tarafından KUB 24'de (Nr.1) bir fragmanı H.Ehelolf tarafından KUB 32'de (Nr.113), diğer bir fragmanı da H.Otten tarafından KBo 8'de (Nr.76) yayınlanmıştır.

Büyük ritüellerinin Hitit sosyo-kültürel yaşantısında çok önemli bir yeri olduğu ve özellikle kraliyet ailesinde çok rağbet gördüğü²⁶ muhakkaktır. Kadınların daha etkili olduğu büyü faaliyetlerinde, baş farklı konuda ritüel düzenleyen Maştigga'nın özel bir yeri olmalıdır.

²⁵ Diğer Hitit büyü ritüelleri incelendiğinde, büyüye başvuru konularından birinin de "idalu utar" olduğu görülmektedir; "kötü söz" evden uzaklaştırılmalı; KBo 4.2 Vs.I 67 kal-la-ar i-da-a-lu ut-tar ki-e-da-ni É-ri an-da 68 pa-ra-a pí-e-da-an-du / 67 büyülmüş kötü sözler bu evin içinden 68 dışarı çıksın; **tanrıların da yardımı ile kurban sahibi ve evi "kötü söz"den temizlenmeli**; KUB 15.42 II 8 nu-uš-ši-kán ma-ḫu-uḫ-še-eš 9 an-da NÜ.GÁL šu-me-ša DINGIR^{MES}-aš i-da-a-la-az ud-da-na-az 10 li-in-ki-ja-az ḫu-ur-di-ja-az e-eš-ḫa-<na>-az 11 iš-ra-aḫ-ru-ua-az QA-TAM-MA pár-ku-ua-e-eš e-eš-ten 12 É^{BL}-KU-NU-ja-aš-ma-aš pár-ku-ua-e-eš e-eš-du 13 EN SISKUR-ja-aš-ma-aš pí-ra-an QA-TAM-MA pár-ku-iš e-eš-du / 8... ve ona kirlilik 9 olmasın, siz tanrılar (onu) kötü sözden 10 yeminden, lanetten, kandan 11 gözyaşından aynı şekilde temizlenmiş olsun 12 sizin evleriniz de aynı şekilde temiz olsun 13 kurban sahibi sizin önünüzde aynı şekilde temiz olsun; "kötü sözler" bir daha geri dönemeyeceği şekilde uzaklaştırılmalı; KUB 29.7 Rs. 54 nu ki-i ma-a-aḫ-ḫa-an ua-a-tar da-an-ku-uš ta-ga-an-zi-pa-aš 55 kat-ta pa-aš-ta a-pa-a-at-ta i-da-a-lu ut-tar ta-ga-an-zi-pa-aš kat-ta QA-TAM-MA pa-aš-du / 54.... bu suyu nasıl kara toprak 55 aşağı yutarsa (çekerse), kötü sözü de toprak aynı şekilde yutsun; **şehirler, "evler kötü söz"den temizlenmeli**; KBo 10.45 IV 39 ki-el-la URU-aš pár-na-aš 40 IḫUL-lu-un EME-an ka-a-aš a-ni-ja ua-ran-za 41 QA-TAM-MA pár-ku-nu-ud-du.... / 39 şehir ve de ev 40 yapılmış (söylenmiş) bu kötü dilden 41 aynı şekilde temizlensin....

²⁶ Orta Hitit Dönemi krallarından Telepinu'nun halef seçme sorununa yasal bir düzenleme getirmesine rağmen iç politikadaki huzursuzluklar sebebiyle 'cinayetler ve entrikalar' devam etmiştir. Güneydoğu ve Kuzey Suriye'den Hattuša'ya getirilmiş olan bir çok büyü ritüeli, o dönemde yaşanan olumsuz olayları önlemede etkili olabileceği düşüncesi ile çok ilgi görmüştür.

Hitit çivi yazılı belgeleri içinde oldukça geniş bir yer tutan bu ritüel metinleri incelediğimizde, her birinin farklı konudaki bir probleme karşı yapıldığını görmekteyiz. Problem ne ise o konuda ritüel düzenleyen kişiye baş vurulmaktadır. Buna göre ritüeli hazırlayan kişi bir konuda uzmanlaşmış kabul edilmektedir. Maštigga'nın beş farklı konuda yaptığı ritüellerin ortak noktasını saptamak da onun hangi konularda uzmanlaştığını anlamağa yardımcı olabilir;

Maštigga, I.ritüelini, kavga eden aile bireylerini barıştırmak, III. ritüelini, koca (ya da) karısını yerden almak (taknaz dā-), IV. ritüelini, bir dostunun, arkadaşının başına vuran bir kişiyi arındırmak için yapmıştır. Yani, bu üç ritüelini de “akrabalık, arkadaşlık gibi yakın ilişkiler içinde olan insanların birbirlerine karşı işledikleri suçlar”a karşı düzenlemiştir. Maštigga'nın cinayete karşı yaptığı II. ritüelinde ve kötü söze karşı yaptığı V. ritüelinde kurban sahibinin, suçu işlediği kişilerle yakınlık dereceleri verilmemiştir. Ancak, Maštigga'nın uzmanlık alanı çerçevesinde değerlendirdiğimizde; bu ritüellerde işlenen suçların da yakın ilişkiler içinde olan kişilere karşı yapıldığını söylemek mümkün olabilir.

Tablo 1

Laroche, Catalogue des Textes Hittites, Paris 1971

CTH 404 “Rituels de Maštigga, contre les dissensions familiales”

1re version

A. KBo 2. 3

B. KUB 12.34 + 15.39 + 12. 59 + IBoT 2.109 + 110 + KUB
10.76 + KUB 41.12 (+) KBo 12.105

C. VBoT 18

2^e version

A. KUB 32.115 + 34 . 84 + IBoT 2.111 + 1281/c + 1348/c +
1286/c + 1112/c + 775/b + 2308/c + 2328/c + 2045/g +
1147/c + 1947/c (= KBo 39.8)

B. KBo 9.106 + KBo 8.75

3^e version

KUB 34.82 (KBo 24.1) + KUB 32.113

CTH 405 “Rituel de Maštigga, au sujet d'un crime”

KBo 12.107

CTH 445 “Rituel d'expiation d'un meurtre”

A. KUB 17.25

B. KUB 17.26

C. Bo 3485

Tablo 2

Hoffner, Catalog of Hittites Texts : Ritual Texts²⁷

404.01 1 Maštigga

A. KBo 2.3 + IBoT 4.13 + 709/t

B. KUB 12.34 + KUB 15.39 + KUB 12.59 + IBoT 2.109 +
IBoT 2.110 + KUB 10.76 + KUB 41.12 (+) KBo 12.105 + IBoT 4.12

C. VBoT 18

D. 292/q + 77/r + 26/w

E. 896/z (+) Bo 68/11

F. 20/r

404.02 2 Maštigga

A. KUB 32.115 + KUB 34.84 + IBoT 2.111 + 1281/c + 1348/c
+ 1286/c + 1112/c + 775/b + 2308/c (KBo 39.8)

B. KBo 8.75 (+) KBo 9.106

C. 26/w

D. 46/r (+) 40/r

404.03 3 Mašt.

KBo 24.1 (KUB 34.82) + KUB 32.113 + KBo 25.36

404.04 Maštigga

KUB 55.67 i (KUB 55 Inhaltsub) KUB 58.79

405 Maštigga : same compos. CTH 454

1. KBo 12 107

2. KBo 22.109

²⁷ H. A. Hoffner, Catalog of Hittite Texts: Ritual Texts, file:/// A/ Ritual.htm.

454 expiation murder (same comp. as CTH 405)

A. KUB 17.25

B. KUB 17.26

C. Bo 3485

Bo 12.107 (= CTH 405)

Tablo 3: Metinlerin Listesi²⁸

I. Grup	II. Grup	III. Grup	IV. Grup	V. Grup
"Aile içi Kavgalara Karşı Yapılan Rituel"	"eşyar ija-" (kun yapmak/cinayet işlemek)	"taknaz dâ-" (yerden almak)	"man ³⁶ arâš antuŷšâš ³⁷ aran antuŷšan [kattâ] GUL-ahh-" (eğer bir kişi arkadaşına vurursa)	"idalu utar" (kötü söz)
1. Metin	eşyar ija- 1	taknaz dâ- 1	A. KBo 22.109	A. KBo 24.1 + KUB 32.113 + KBo 8.76
A. KBo 2.3 + IBoT 4.13 + 709r	1 A. KBo 43.319	1 A. KUB 58.79		
B. KUB 12.34 + KUB 15.39 + KUB 12.39 + IBoT 4.12 + IBoT 2.109 + KUB 10.76 + KUB 41.12 (+) KBo 12.105	1 B. 20839	1 B. KUB 55.67		
C. VBoT 18	1 C. KBo 12.107	1 C. Bo. 7230		
D. IBoT 2.110	eşyar ija- 2	taknaz dâ- 2		
E. KBo 43.7	2 I A. KUB 17.26	2 A. KBo 39.9		
F. 292/q + 77/r = 26/w	2 I B. KUB 17.25			
G. 896/z (+) Bo 68/11	2 II A. Bo 3485			
H. 20r				
I. KBo 42.25				
2. Metin				
A. KBo 39.8 (KUB 32.115 + KUB 34.84 + IBoT 2.111)				
B. KBo 8.75 (+) KBo 9.106 + KBo 42.87				
C. KBo 39.10				
D. KBo 38.167				
E. KUB 38.98				
F. VS (NF) 12.59				
G. KBo 44.19				
H. 46/ (+) 40r				
I. Bo 6342				

²⁸ Çeşitli yayınlarda kazı envanter numaraları ile verilen ve Maštigga'ya ait olduğu belirtilen yayınlanmamış metin ve fragmanlar için Hoffner'm verdiği tablodaki gruplamaya (Tablo 2) sadık kalınmıştır.